Hannu Saarijärvi
Professori
Tampereen yliopisto

22.10.2018

Eduskunta
Valtiovarainvaliokunta
Verojaosto

Asia: HE 166/2018 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi virvoitusjuomaverosta annetun lain liitteen muuttamisesta; kuvaus tutkimushankkeesta ”Ruokaympäristön osatekijät, ohjauskeinot ja vaikuttavuus”

1. Tutkimushankkeen tausta

Tutkimushanke liittyy syksyllä 2017 haettavana olleisiin Valtioneuvoston kanslian koordinoimiin valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan hankkeisiin (Painopistealue: 3. Hyvinvointi ja terveys; Teema: 3.1 Terveellisen ravitsemuksen edistämisen taloudelliset ja muut ohjauskeinot).

Tutkimushankkeen toteuttajina ovat Tampereen yliopisto ja Helsingin yliopisto. Tutkimushankkeen budjetti on 199 476 euroa. Hankkeen vastuullisena johtajana toimii professori Hannu Saarijärvi (Tampereen yliopisto). Hankkeen toteutusaikataulu on 1.3.2018–28.2.2019.

2. Tutkimushankkeen tavoite

Tutkimushankkeen päätavoitteena on **tunnistaa ja määritellä ruokaympäristön osatekijät, ohjauskeinot ja vaikuttavuus.**

Ruokaympäristön osatekijöillä tarkoitetaan sellaisia elementtejä, joiden yhteisvaikutuksesta rakentuu ruokaympäristö, jonka vaikutuksen alaisena kuluttajat tekevät ruokaan liittyviä päätöksiään. Osatekijöitä voivat olla esimerkiksi nykyinen sääntely ja verotus, ruokaketjun eri toimijat, sosiaaliset normit ja yleinen ruokakulttuuri. Ruokaympäristön osatekijöillä on merkittävä rooli kuluttajien ruokavalinnoissa, minkä vuoksi niiden tunnistaminen ja hyödyntäminen terveellisempien ruokavalintojen edistämisessä on tärkeää.

Ruokaympäristön ohjauskeinoilla tarkoitetaan niitä konkreettisia tapoja, joilla voidaan ohjata kuluttajia terveellisempiin ruokavalintoihin. Ohjauskeinot ovat tunnistettuja syy-seuraus-suhteita, jotka voivat vaikuttavuudeltaan kohdistua kuluttajiin, yrityksiin tai julkisiin toimijoihin ja olla luonteeltaan esimerkiksi toiminnallisia, taloudellisia tai lainsäädännöllisiä. Ohjauskeinoja voivat olla esimerkiksi terveellisen ruokavalintojen saatavuuden ja saavutettavuuden parantaminen, kuluttajien tietoisuuden kehittäminen sekä valtiontuet tai verotus.

Ruokaympäristön ohjauskeinojen vaikuttavuudella tarkoitetaan niiden mitattavasti erilaista kykyä ohjata kuluttajia kohti terveellisempiä ruokavalintoja. Ohjauskeinojen vaikuttavuuden tunnistaminen edellyttää kvantitatiivista analyysiä niiden syy-seuraus-suhteiden voimakkuuksista.

3. Tutkimushankkeen toteutus

Tutkimushanke toteutetaan 4 työpaketin avulla. Työpakettikohtaiset tutkimuskysymykset sekä työpakettien vastuulliset johtajat on eritelty taulukossa 1.

Työpaketti	Tutkimuskysymykset
1. Ruokaympäristön osatekijät Prof. Hannu Saarijärvi	• Mistä osatekijöistä rakentuu ruokaympäristö, joka ohjaa tai kannustaa kuluttajia valitsemaan ravitsemuslaadultaan terveellisempiä elintarvikkeita? • Mitkä ovat keskeisimmät terveellisempiin valintoihin ohjaavan ruokaympäristön sidosryhmät? • Tutkimusmenetelminä erityisesti: kirjallisuusanalyysi ruokaympäristön osatekijöistä, kuluttajille ja ruokaympäristön toimijoille suunnatut workshopit sekä kyselyaineistot.
2. Ruokaympäristön ohjauskeinot Prof. Mikael Fogelholm	• Millaisilla ohjauskeinoilla voidaan kannustaa ja ohjata kuluttajia valitsemaan, kauppaa tilaamaan tai tuottajia valmistamaan terveellisiä elintarvikkeita vähemmän terveellisten sijaan? • Millaiset muut tekijät tai tapahtumat voivat vaikuttaa kuluttajien ruokakäyttäytymiseen (esim. sosiaalisen median keskustelut)? • Millä tavoin ohjauskeinoja kannattaa arvioida nyt ja tulevaisuudessa? • Tutkimusmenetelminä erityisesti: laaja kansainvälinen kirjallisuusanalyysi empiirisesti todetuista ohjauskeinoista, kuluttajille ja ruokaympäristön toimijoille suunnatut workshopit, kyselyaineistot sekä kansainvälinen vertaileva analyysi.
3. Ruokaympäristön ohjauskeinojen vaikuttavuus Prof. Jukka Pirttilä	• Millaisia ovat ohjauskeinojen erilaiset vaikuttavuudet? Eroavatko vaikutukset sosiodemografisten tekijöiden (esim. koulutus, tulot, ikä, sukupuoli, asuinalue) mukaan? • Millaisia ovat ohjauskeinoista syntyvät yhteiskunnalliset hyödyt ja haitat? • Mille tasolle ohjauskeinot tulisi asettaa, jotta varmistettaisiin niiden vaikuttavuus? • Tutkimusmenetelminä erityisesti: laaja kansainvälinen kirjallisuusanalyysi eri ohjauskeinojen todennetuista vaikuttavuuksista; kyselyaineistot soveltuvin osin.
4. Tutkimushankkeen viestintä Ahjo Communications Oy	• Tutkimushankkeen tulosten viestintä keskeisille sidosryhmille

Taulukko 1: Työpakettikohtaiset tutkimuskysymykset ja vastuulliset johtajat.

4. Tutkimushankkeen tulokset

Työpaketti 1 on luonteeltaan *deskriptiivinen* eli se kuvaa ja määrittää suomalaisen ruokaympäristön osatekijöitä. Työpaketin 1 odotettavissa olevat tulokset:

- Kuvaus aiemman tutkimuksen tunnistamista ruokaympäristön osatekijöistä
- Kuvaus nykyisestä suomalaisesta ruokaympäristöstä ja sen osatekijöistä
- Kuvaus suomalaisten ruokailutottumusten (ruokaostosten) ominaispiirteistä
- Kuvaus ruokaympäristön keskeisistä sidosryhmistä

Työpaketti 2 on luonteeltaan *teoreettinen* ja *deskriptiivinen* eli se hyödyntää laaja-alaisesti olemassa olevaa tutkimuskirjallisuutta tunnistettaessa potentiaalisia ohjauskeinoja sekä vertaa sitä nykytilanteeseen. Työpaketin 2 odotettavissa olevat tulokset:

- Kuvaukset keskeisimmistä ohjauskeinoista, jotka edistävät terveellisempiä ruokavalintoja
- Kuvaukset näiden ohjauskeinojen syy-seuraus -suhteista
- Kuvaus soveltuvista kansainvälisistä esimerkeistä ja niiden tuloksista

Työpaketti 3 on luonteeltaan *empiirinen* ja *normatiivinen. S*e perustuu erilaisten tutkimusaineistojen analysointiin sekä niiden ja aiempien työpakettien perusteella tehtäviin ohjauskeinojen priorisoimiseen. Työpaketin 3 odotettavissa olevat tulokset:

- Kuvaukset priorisoitavien ohjauskeinojen vaikuttavuuksista
- Suositukset ohjauskeinojen voimakkuuksista ja tasoista
- Arvio eri ohjauskeinojen hyvistä ja huonoista puolista.